

روش تربیتی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم با تأکید بر نظرات علامه طباطبایی (ره)

مصطفی احمدی فر^۱ و افضل مهدی^۲

چکیده

تربیت انسان یکی از مهم‌ترین بحث‌ها در عرصه علوم انسانی است؛ زیرا هدف اصلی رسالت انبیا را تربیت و تزکیه تشکیل می‌دهد و انسان، یگانه موجودی است که بیش‌ترین نیاز را به تربیت و رسیدن به کمال دارد؛ زیرا جانداران دیگر بر اساس غریزه از نخستین لحظه‌های تولد، راهشان را می‌یابند و بر همین اساس از خود دفاع کرده، به زندگی‌شان ادامه می‌دهند. اما انسان این‌گونه نیست؛ اگر دست حمایت‌مربیان از سر او برداشته شود، نه تنها به کمال دست نمی‌یابد، بلکه از همان آغاز، راه فنا را در پیش می‌گیرد. از طرفی، فریضه امر به معروف و نهی از منکر جزء فروع دین مقدس اسلام بوده و توصیه‌های متعدد و مکرری در آیات قرآنی و احادیث و روایات در مورد ضرورت پرداختن به آن صورت گرفته است. این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی با نگاه به منابع کتابخانه‌ای و مقالات انجام شده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد انضباط اجتماعی بر پایه فریضه امر به معروف و نهی از منکر باعث اقامه واجبات و اصلاح امور دین و دنیا و به تبع آن برقراری نظم و امنیت اجتماعی می‌شود.

۱. عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه، مشهد، ایران.

۲. نویسنده مسئول، دانش پژوه مقطع کارشناسی ارشد مدرسه عالی قرآن و حدیث، جامعه المصطفی العالمیه، مشهد، ایران.

کلیدواژه‌ها: تربیت، امر به معروف، نهی از منکر، قرآن، علامه طباطبائی (ره).

مقدمه

امروزه که تهاجم فرهنگی از طریق رسانه‌ها امنیت اخلاقی و معنوی جامعه دینی را هدف قرار داده و آن را متزلزل نموده است، ضروری است که امر به معروف و نهی از منکر بیشتر از ادوار گذشته مورد توجه قرار بگیرد و پیرامون آن بحث و گفت‌وگو شود. خداوند متعال همان‌گونه که خود را در جهت هدایت بندگان به سوی سعادت راستین مسئول می‌داند، بدین‌سان دعوت به خیر و امر و نهی در کتب آسمانی موج می‌زند و این مسئولیت متوجه بندگان نیز هست. از منظر اسلام، فریضه امر به معروف و نهی از منکر، روش‌های عملی برای پیشگیری از انحراف در دین و احکام اسلامی است. قرآن کریم نیز اولین وظیفه همه پیامبران و امامان را امر به معروف و نهی از منکر بیان کرده است. این دو فریضه باید به واسطه همه اعضای جامعه اسلامی، چه در مسائل شخصی و چه در مسائل اجتماعی، به صورت کامل اجرا شود؛ زیرا نقش اساسی در امنیت جامعه اسلامی دارد. امر به معروف و نهی از منکر به طور مفصل در قرآن آمده و از واجباتی است که در فروع اسلام بعد از نماز، روزه و خمس ذکر شده و از نظر اهمیت نیز در ردیف فرایضی همچون جهاد در راه خدا و پرداخت زکات است.

تعریف امر به معروف و نهی از منکر

محقق حلی در تعریف امر به معروف و نهی از منکر می‌گوید:

«المعروف هو كل فعل حسن اختص بوصف زائد على حسنه إذا عرف فاعله ذلك أو دل عليه والمنكر كل فعل قبيح عرف فاعله قبحه أو دل عليه» (محقق حلی، ۱۴۱۶ق، ج. ۱، ص. ۳۱۰).

معروف، هر کار خیری است که وصف آن بر حسن آن باشد اگر فاعل آن بداند یا بر آن دلالت کند؛ و منکر، هر کار زشتی است که فاعل آن زشتی آن را بداند یا بر آن دلالت کند.

بررسی چند نکته در این تعریف بایسته است:

الف کل فعل: برخی از مصادیق معروف مانند ترک محرمات، جزء تروک می‌باشند؛ لذا باید عدم جامعیت تعریف را بپذیریم یا چنین توجیه کنیم که این نام‌گذاری و تحدید از باب غلبه بوده است.

ب حسن: این واژه بر سه اصطلاح قابل اطلاق است:

۱. کاری که اگر کسی قادر و عالم به آن باشد، می‌تواند آن را انجام دهد.

۲. کاری که انجام آن موجب استحقاق ذم نمی‌شود؛ لذا شامل تمام غیر محرمات است.

طبق این دو معنا، حسن به معنای مجازی خواهد بود.

۳. نیکو؛ آنچه موجب استحقاق مدح برای فاعلش می‌شود و شامل واجب، مستحب و محسنات عقلایی

است.

ج اُخْتُصَّ بوصف زائد علی حُسنه:

علاوه بر حسن، یک وصف زائد هم داشته باشد. طبق دو معنای اول از حسن (جواز بالمعنی الاعم)، این قید صرفاً خارج‌کننده مباحات است؛ زیرا هر یک از واجب، مستحب و حتی مکروه دارای یک وصف زائد می‌باشند:

واجب = حسن + عدم جواز ترک

مستحب = حسن + رجحان فعل

مکروه = حسن + رجحان ترک

به نظر می‌رسد این مطلب بر مبنای پذیرش ترکیب احکام باشد؛ حال آنکه این مبنا توسط متأخرین اصول مورد تردید جدی واقع شده است. توضیح آنکه در مورد ماهیت احکام تکلیفی (وجوب، حرمت، استحباب، کراهت و اباحه) میان علمای اصول اختلاف وجود دارد؛ متأخرین معتقدند احکام تکلیفی دارای ماهیتی بسیط می‌باشند (فاضل لنکرانی، ۱۳۸۶، ج. ۶، ص. ۲۹۵).

اما قدما بر این باورند که این احکام حقیقتی مرکب از جنس و فصل دارند، به این بیان که جنس تمام احکام تکلیفی (غیر از حرمت) «اذن در انجام فعل» است، ولی فصل وجوب «منع از ترک» و فصل استحباب «اذن در فعل با رجحان آن» و فصل کراهت «اذن در فعل با رجحان ترک آن» و فصل اباحه «اذن در فعل همراه با تساوی فعل و ترک» است (جمعی از محققین، ۱۳۸۹، ص. ۳۰۴).

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن

جایگاه امر به معروف و نهی از منکر در قرآن

با توجه به آیات قرآن، امر به معروف و نهی از منکر کاری است که خداوند به آن فرمان می‌دهد:

«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ...» (سوره نحل، آیه ۹۰).

علامه طباطبایی ذیل این آیه بیان می‌کند:

«کلمه فحش و فحشاء و فاحشه به معنای کردار و گفتار زشتی است که زشتیش بزرگ باشد...» (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج. ۱۲، ص. ۳۳۰).

ایشان توضیح می‌دهد که:

فحشاء: عمل زشتی است که زشتی آن بسیار بزرگ باشد.

منکر: کاری که جامعه آن را نمی‌شناسد یا به سبب زشتی آن ترک شده است.

بغی: در اصل به معنای «طلب» است، اما به سبب کاربرد فراوان در تجاوز و تعدی، امروز به معنای ظلم و

ستم بر دیگران فهمیده می‌شود.

طباطبایی سپس بیان می‌کند که این سه عنوان هرچند در بسیاری موارد از نظر مصداق با یکدیگر مشترک‌اند، اما نهی در آیه به‌خاطر عنوان خاص هرکدام است؛ زیرا انجام اعمالی که یکی از این سه عنوان را داشته باشد، سبب فروپاشی انسجام اجتماعی و انحلال جامعه می‌شود.

در نهایت، خداوند آیه را با جمله «يَعْظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» پایان می‌دهد تا نشان دهد آنچه مورد فرمان الهی است، مایهٔ سعادت و حیات انسان‌هاست (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج. ۱۲، ص. ۳۳۰).

قرآن کریم مهم‌ترین وظیفهٔ پیامبران و نشانهٔ بهترین امت را امر به معروف و نهی از منکر می‌داند:

«وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ...» (سوره نحل، آیه ۳۶).

«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ...» (سوره آل عمران،

آیه ۱۱۰).

در آیهٔ اخیر، امر به معروف و نهی از منکر بر ایمان به خدا مقدم شده است. این تقدیم، نشانهٔ اهمیت و عظمت این دو فریضهٔ الهی است و بیانگر آن است که این دو واجب، ضامن گسترش ایمان در جامعهٔ بشری‌اند؛ و اگر اجرا نشوند، ریشه‌های ایمان در دل‌ها سست می‌گردد و پایه‌های آن فرو می‌ریزد.

تربیت و امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مهم‌ترین مباحث در عرصهٔ علوم انسانی، تربیت انسان است؛ زیرا هدف اصلی رسالت پیامبران را تربیت و تزکیه تشکیل می‌دهد و انسان یگانه موجودی است که بیشترین نیاز را به تربیت و رسیدن به کمال دارد. جانداران دیگر بر اساس غریزه از نخستین لحظه‌های تولد مسیر زندگی خویش را می‌شناسند و ادامه می‌دهند؛ اما انسان این‌گونه نیست و اگر دست حمایت مربیان از سر او برداشته شود، نه‌تنها به کمال نمی‌رسد، بلکه از همان آغاز، مسیر نابودی را در پیش می‌گیرد. نوزاد انسان از هر موجود زنده‌ای ناتوان‌تر است و به تعبیری «حيوان بالفعل» است که هیچ قدرت دفاع و زیستن ندارد، اما همین موجود ضعیف با تربیت و آموزش به جایی می‌رسد که سیارات آسمانی را در اختیار گیرد و با قوهٔ اندیشه و تفکر بر همهٔ اشیا مسلط شود. اگر انسان تربیت گردد و در مسیر کمال قرار گیرد، روح او به اوج می‌رسد و بر قله‌های پیروزی و کمال یکی پس از دیگری فائق می‌آید.

انسانی که چنین آمادگی برای تربیت شدن دارد، شایسته است که خداوند بهترین راه‌ها را برای تربیت او معین کند؛ یکی از این راه‌ها امر به معروف و نهی از منکر است که در تربیت فرد و جامعه کاربرد فراوان دارد. پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله نیز برای هدایت و تربیت انسان‌ها و شکوفاسازی استعدادهای نهفتهٔ آنان مبعوث شد. از طرفی، امر به معروف و نهی از منکر یکی از سنت‌های مهم اسلام است که جلو فساد را می‌گیرد و نوعی خیزش و مشارکت همگانی در برابر نارسایی‌ها و کج‌روی‌هاست؛ شاهراهی برای رسیدن به کمال.

از نمونه‌های روشن امر به معروف و نهی از منکر، اجرای جمعی آن توسط مسلمانان است. تشریع این فریضه برای جلوگیری از طغیان‌گری است؛ چه طغیان در برابر خدا و چه در برابر خلق خدا. جامعه‌ای که به این

سنت عمل کند، جامعه ظلم‌ستیز و زمینه‌ساز رشد عدالت خواهد بود؛ ولی جامعه‌ای که در برابر افراد و گروه‌های خود احساس مسئولیت نکند، به تدریج به سوی ناامنی پیش خواهد رفت و زمینه‌های رشد نابود شده و استعدادها هدر خواهد رفت.

نتیجه این بی‌توجهی، پیدایش ناهنجاری‌های تربیتی است. از این‌رو خداوند یکی از وظایف مؤمنان را در شرایط اختلاف‌های اجتماعی، اجرای امر به معروف و نهی از منکر به صورت بسیج عمومی بیان می‌کند: «وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا...» (سوره حجرات، آیه ۹). در تحلیل این آیه و نقش تربیتی امر به معروف و نهی از منکر آمده است که: «... جامعه‌ای که در برابر افراد و گروه‌های خویش احساس مسئولیت نکند، آرام‌آرام به سوی ناامنی پیش خواهد رفت...» (صداقت، ۱۳۸۴، صص. ۱۲-۱۸).

آنچه از آیات ذکر شده و دیگر آیات برداشت می‌شود آن است که پایداری و بالندگی احکام اسلامی در گرو امر به معروف و نهی از منکر است، و با اجرای قاطع و کامل این دو شاخه بزرگ از فروع اسلام، می‌توان بدعت‌ها را نابود کرد، سنت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله را زنده نمود و محیطی سالم و بالنده پدید آورد.

روش‌های تربیتی امر به معروف و نهی از منکر در قرآن کریم

الف) دوری از منکر و تخلق به اخلاق حسنه

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْلَمُونَ» (سوره صف، آیه ۲).

و در آیه‌ای دیگر:

«اتَّخِذُوا لِلنَّاسِ بِالْإِيمَانِ وَتَسْئَلُونَ أَنْفُسَكُمْ...» (سوره بقره، آیه ۴۴).

این آیه نشان می‌دهد که امر به معروف بدون عمل شخص امر، ناپسند است و خداوند تأکید می‌کند که آمران به نیکی باید خود نیز عامل به آن باشند.

ب) نرمی و مهربانی و روش برخورد مؤدبانه

یکی از ابزارهای قدرتمند تربیت، مهربانی و جلب محبت است. قرآن کریم دستور می‌دهد که در گفت‌وگو با سرسخت‌ترین مخالفان نیز باید با نرمی سخن گفت:

«فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى» (سوره طه، آیه ۴۴).

علامه طباطبائی ذیل این آیه می‌فرماید:

«... مراد از این که فرمود: «فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا»، این است که در گفت‌وگوی با فرعون از تندى و خشونت خودداری کنند؛ زیرا خویش‌ن داری از تندى، واجب‌ترین ادب دعوت است.» (طباطبائی، ۱۳۹۲، ج. ۱۴، ص. ۲۱۳).

شناخت روش‌های ارائه امر به معروف و نهی از منکر

با الهام از آیه شریفه:

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَلِهَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (سوره بقره، آیه ۱۸۹).

برمی‌آید که هر کاری راه و روش صحیحی دارد؛ بنابراین امر به معروف و نهی از منکر نیز بدون شناخت روش درست، نتیجه مطلوب نخواهد داشت. مفهوم «وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» در این آیه، نشان‌دهنده ضرورت انتخاب شیوه صحیح برای هر اقدام تربیتی است.

علامه طباطبایی ذیل این آیه توضیح می‌دهد که در جاهلیت رسم بود که هنگام احرام از درِ خانه وارد نمی‌شدند، بلکه از پشت خانه داخل می‌گشتند و اسلام این رسم را نادرست اعلام کرد. سپس دو احتمال در تفسیر آیه بیان می‌کند:

۱. معنای حقیقی آیه و نهی از یک رفتار نادرست اجتماعی؛
 ۲. معنای کنایی و اشاره به لزوم انجام عبادات در وقت و شیوه مقرر.
- علامه، با نقل روایات شأن نزول، احتمال نخست را تأیید می‌کند. وی در ادامه بیان می‌کند که:
- نفی «بِرِّ» از ورود به خانه از پشت، یعنی عمل مذکور مورد تأیید دین نیست.
- اگر منظور حرمت فقهی بود، تعبیر متفاوتی در آیه می‌آمد؛ اما آیه تنها ناسازگاری این رفتار با مسیر درست تربیتی و دینی را یادآور می‌شود.
- امر «وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» امر ارشادی است نه مولوی؛ یعنی توصیه به رعایت روش صحیح برای رسیدن به هدف.

تقوا نیز در آیه، غایت رستگاری معرفی شده، اما با تعبیر «لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»، نه «لِتُقْلِحُوا»، که نشان می‌دهد تقوا زمینه‌ساز فلاح است نه ضمانت قطعی آن (طباطبایی، ۱۳۹۲، ج. ۲، ص. ۷۹).

نتیجه آنکه:

اجرای امر به معروف و نهی از منکر بدون شناخت روش درست، همانند ورود به خانه از غیر در است؛ یعنی عملی ناصحیح، بی‌اثر و بعضاً زیان‌بار.

۲. انجام امر به معروف و نهی از منکر در کنار یکدیگر
- در آیات و روایات، این دو فریضه همواره همراه یکدیگر ذکر شده‌اند. از این همراهی می‌توان فهمید که امر به معروف بدون نهی از منکر، یا نهی از منکر بدون جایگزین‌سازی معروف، کاری ناقص است. اصلاح رفتار تنها با بازداشتن فرد از منکر محقق نمی‌شود؛ بلکه باید رفتار درست نیز به او آموزش داده شود.

نمونه‌ای روشن از این اصل، در رفتار حضرت لوط علیه‌السلام آمده است:

«قَالَ يَا قَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزُونِ فِي صَفِيِّ...» (سوره هود، آیه ۷۸).

حضرت لوط علیه السلام ابتدا راه صحیح ارضای غریزه جنسی را معرفی می کند («هُؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ») و سپس آنان را از رفتار منکر بازمی دارد. این نشان می دهد که: در تربیت، نهی از منکر باید همراه با ارائه جایگزین صحیح باشد. تنها منع کردن، ذهن و رفتار فرد را اصلاح نمی کند؛ بلکه باید مسیر درست را نیز شناخت و معرفی کرد. از منظر تربیتی، اعتلای سطح آگاهی اجتماعی درباره اهمیت این فریضه، و آموزش روش های صحیح آن، نقش مهمی در تحقق آن دارد (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۲۵).

محترم شمردن عقاید افراد

۱. محترم شمردن عقاید افراد

هر انسان بر اساس باور و سلیقه خود راهی را انتخاب می کند که نزد او عزیز و پذیرفتنی است. اگر عقاید فرد مورد اهانت قرار گیرد، طبیعی است که واکنش منفی نشان دهد. به همین دلیل، امر به معروف و نهی از منکر هرگز به معنای توهین به شخصیت یا باورهای افراد نیست. جوانی که ظاهری متفاوت دارد، وقتی با تحقیر یا تمسخر مواجه شود، نه تنها سخن حق در او اثر نمی گذارد، بلکه ممکن است واکنش تند یا مقاومت بیشتر نیز بروز دهد.

قرآن کریم نیز مسلمانان را از توهین به مقدسات دیگران بازمی دارد؛ زیرا چنین رفتاری سبب می شود آنان نیز در مقابله به مثل، به ساحت الهی جسارت کنند:

«وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ...» (سوره انعام، آیه ۱۰۸).

علامه طباطبائی ذیل این آیه بیان می کند که این فرمان، یکی از ادب های مهم دینی است که حریم مقدسات جامعه را از اهانت و تمسخر حفظ می کند. او توضیح می دهد که انسان به طور فطری از مقدسات خود دفاع می کند، و دشنام به باورهای دیگران باعث برانگیختن خشم آنان و اهانت متقابل می شود. بدین جهت، قرآن مؤمنان را از ناسزا گفتن به بت ها منع کرده تا خود موجب بی احترامی به مقام ربوبی نشوند.

طباطبائی از عموم تعلیل آیه («كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ») نتیجه می گیرد که هر سخن زشتی نسبت به مقدسات دینی، نه فقط بت ها، منهی عنه است. وی سپس مفهوم «زینت» را توضیح می دهد و بیان می کند که خداوند برای انسان در اعمالش لذت هایی قرار داده تا او را به انجام آن ها وادار کند؛ زیرا اگر این لذایذ نبود، انسان نه برای خوردن و آشامیدن تلاش می کرد، نه برای ازدواج، نه برای ساخت خانه و نه برای ادامه نسل (طباطبائی، ۱۳۹۲، ج. ۷، ص. ۴۳۳).

نتیجه عملی این آیه آن است که در مواجهه با افراد گناهکار یا کسانی با عقاید متفاوت، باید احترام و ادب رعایت شود و هدف از گفت و گو باید «تفهیم» و «ارشاد» باشد، نه تحقیر و توهین؛ زیرا تحقیر همواره واکنش منفی و مقاومت در پی دارد.

۲ نتیجه‌گیری

با توجه به مباحث مطرح‌شده، می‌توان نتیجه گرفت که انجام فریضه امر به معروف و نهی از منکر، به‌ویژه هنگامی که همراه با یکدیگر و با روش صحیح انجام شوند، نقش مؤثری در ارتقای بینش اجتماعی، افزایش احترام متقابل، و ایجاد آرامش روانی در جامعه دارد. قرآن کریم و روایات اهل بیت (ع) این دو فریضه را از پایه‌های اساسی سلامت اخلاقی و معنوی جامعه معرفی کرده‌اند.

اجرای صحیح این فریضه تنها با دستور و منع تحقق نمی‌یابد؛ بلکه نیازمند رعایت اصولی همچون: دوری از منکر همراه با آراستگی به اخلاق نیک،

نرمی، مهربانی و رعایت ادب در گفتار،

شناخت روش‌های درست ارائه امر به معروف و نهی از منکر،

بهره‌گیری از حکمت، موعظه نیکو و گفت‌وگوی منطقی،

می‌باشد. بدین ترتیب، امر به معروف و نهی از منکر در میان واجبات دینی جایگاهی ممتاز یافته و نقش

مهمی در بهبود زندگی دنیوی و اخروی انسان ایفا می‌کند.

منابع

قرآن کریم.

ایزدی، عالییه و همکاران. (۱۳۹۴). امر به معروف و نهی از منکر و روش‌های تربیتی آن در قرآن کریم. اولین همایش ملی اسلام، اردیبهشت ۱۳۹۴.

جمعی از محققین. (۱۳۸۹). فرهنگ‌نامه اصول فقه. قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.

صداقت، محمدعارف. (۱۳۸۴). نقش امر به معروف و نهی از منکر در تربیت اسلامی. فصل‌نامه پژوهش.

طباطبائی، سید محمدحسین. (۱۳۹۲). تفسیر المیزان (ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی). قم: دار الفکر.

فاضل لنکرانی، محمد. (۱۳۸۶). سیری کامل در اصول فقه. قم: فیضیه.

محقق حلی، نجم‌الدین جعفر بن حسن. (۱۴۱۶ق). شرائع الإسلام فی مسائل الحلال و الحرام. قم: مؤسسه آل‌البیت (ع) لإحياء التراث.